

Iain Crichton Smith

Kelet-Európában

*Elhunyt a tan, s ma pincér jön felénk.
Mosolyognak a régi ellenségre.
Tálcájukon üdítő pezseg.
Marx barátom, hogy bihetted, a bolt
bogy örökre meghalt? Él, mosolyog.
Olcsó fényű szuvenír ostromol
rakéták helyett, és szegénység
terít asztalt, a marxista számla,
s a beteg tőke győzve tér vissza
az államosított ezüstpartra.*

Charles Tomlinson

Thomas Jones* Nápolyban (1782)

*Szerette a fénytelen ablakokat,
A nyitva hagyott kapu sötétjét,
Ami a falon ragyogó stukkót
A szemet tápláló kenyérré teszi.
Egy ilyen napon milyen kevés kell
A kis többletbez: a jellegtelen
Okker szín megmutatja mi a fény,
Mert egy ajtóra vetül az árnyék,
Messze a város magasabb szintjei
Siváran húzódnak tömbről tömbré,
Háttérben kupolák, tornyok – glóriák
Összefolynak, és a látkép ünnepli
A háztetőn egy munkás fehér ingét.*

* Thomas Jones festő (1742–1803). (A szerző jegyzete.)

Az utazás: Pescocostanzo—Róma

*Az alagútszáj blendézik,
Körülfog és kiereszt
Hegyek közé a szabadba,
Fölmagaslanak, elmaradnak,
Megisméltódik keletkezésük,
Abogy a folyékony kemény formát ölt,
Csoportosulnak, állnak
Szilárdan addig, míg a szem
Rápillant, az autó illan,
S máris új alakzat. A következő
Száj felbő fölött bocsát ki –
Nem emelkedünk, lefelé megyünk
Péteri átváltozásokon keresztül
Oda, hol köd lebeg Sulmona* fölött,
Egyre ereszkedünk – a hegyfokok
Már mögöttünk, töltések emelkednek,
Kőfalak, házak, tornyok,
Míg eltűnik a hó – lent
Lankásabb vidék, Róma hét dombja,
S lassan újra szőlő kúszik a földeken.*

Dörgő Tibor fordításai

* Sulmona volt Ovidius szülőhelye. (A szerző jegyzete.)

Leonyid Nyemceŭ

Az apród tanácsadója

Midőn ráébredsz, hogy élsz (s ez nem mindig van így)

Mindennek célja: a gerely s a hegy-balom

Nem, nem a Grál vagyok, csak szilárd pajzsa

Nem, nem oltalmaz, de a bitet megvédi

Ne kapkodj, ne is rettenj

A felismerésed ím

A tájba tapadók közt

Találsz egyvalakit

S eme egy sisakját eldobva szól

Megfontolt lám s a csodálkozástól néma

Mint Richárd felenged dühéből s kiszökik a tömlöcből

Nincs nincs semmi sehol sehol

Így hát csak kövesd

Magányos lovag zablázott lova

Te légy a füle s az óvó szeme

A pajzs nem véd semmitől rajt nyilak karca

De a könnyek láthatók ti értitek a nedves krétát

Mikor rokon lelkek rajzolják őt

Az egyiptomi nőn bíbor eső kék burok az ég

Azt festi ki Oltalmazó s veszen

Gyógyillatot, gyümölcsöt nem illetvén sosem

A lovagiasság virága

Az egész kertben a zene szíve

A háztetőn lettem e helyre

Az almafára nőtt a szőlő

Venyige kimúlt az alma meg kivirult

Sűrű töppedt fürtjei függnek

Téptem tincsük almák vibara alatt

Bogyókat nedves lebelet takar

Mind magvacskás s bőrük fanyar

*Édes a szőlő, megcsípte dér
Nem szabad falnom – nem lesz belőle bor
Hisz bornak virágzó szilva zamata
Édes leszen miként a mazsola
Megtölt édes gyönyörrel gondolatom
Miközben a fürtjeit leszakítom*

*Hát szolgálhatnék a bornak mint most
A versnek vagy mint Szent Ferenc szolgált
Úrnőjének. Lételemet mi tölti be?
Nem a fájdalom de az öröm derűje.*

Portálon Rózsablak

*Nem ismered az Életet te Hold
A tejnek kortya megtelt csúf korommal
Noé láz-álmában még csend honolt,
Az Ős-sötét gúny-kacajt emel lobbal*

*Bölcs vénséged kis fénypontokkal bintett –
Kis molyokkal ős-éjt kik lázadoznak
Csöpp szárnyaikkal csiklandoznak mindent
De ellenállnak mérhetetlen sorsnak*

*Ha van erejük felszítják az éjt
A külső álomtól a szemük sebzett
Látás kincse: ó kínozó semmiség
Látnunk kell minden egyes követ-kincset
Hold-dagadás – nőttöd senki se látja
Te Hold – bűvös közöny tekinteted –
Az éj szövetét ím a moly kigyújtja
S hagy burkot fekete jub gyapja helyett!*

Erdődi Gábor fordításai

Leonyid Nyemcev 1975-ben született. Bölcsészdoktor és egyetemi oktató. Kutatási témája Vladimir Nabokov poétikája. Két kötete jelent meg. Szamarában él és tanít.

Christine Busta (1915–1987) osztrák költőnő a második világháború utáni keresztény-humanista költészet világviszonylatban is egyik legjelentősebb alakja. Utolsó éveiben sajátos új, halállírát alakított ki.

Christine Busta

Téli csillagok alatt

*Hó jön, mint régen, mikor vártalak,
s jöttöd után bosszan csak a hóra vágytam.
Éjszaka jön, most már nem várok semmire:
gránátalma bever a hóban, feketén,
arany magokkal tele.*

Déli pályaudvar, 23 óra

1972. január 29.

*Csarnok és vágány milyen kibalt.
Kibunytak itt a város fényei
s érezni kezdjük az éjt, a hideget.*

*Az ablaknál a férfi: mosolygó kép.
Megközelíthetetlen. Megfoghatatlan keze
tétován búcsúra emelkedik még,*

*és mozdulata már intés:
fel kell nőnünk a rovatlan-tiszta hó
elbatalmasodó tája előtt.*

Új évszak

*Új évszakba
halok át lassan
hol nem zsenge lomb és fű illatozik,
sosem-zöld és rigó-némaság a neve,
s hó szaga, szikla szaga árad belőle.*

(A költő utolsó verse)

Cseh Károly fordításai

Thomas Bernhard

A dómban

*Az égi szőnyeg, im, eléd terítve.
Most még több széles lépcső visz magasba,
kapuk előtt kis néma ábítatra,
míg nem borul föléd a csarnok íve.*

*Ó, tiszta nyári nap, mely forr a téren –
Hol is találnál éveig kegyelmet,
bogy ily vidáman, gondtalan keressed,
s Isten elébe lépj, bogy védve védjen.*

*A falak nem fenyítnek, mint a zsarnok.
Itt béke száll alá az oltárookra,
akárha háború nem is lett volna,*

*mit egykor fundáltak ki balga barmok.
Arany keresztnél, nemes tömjénfellel
édes lebében nyugtodat leled meg.*

Szent Péter udvarában

*Kétség hint be barang-zengzetet
s az a forró falon szertereszket,
és magában kell a végső percet
élni, mert a puszta kő süket.*

*Ám a tágas termék életet
ontanak be gondoskodva, lágyan,
s mint bíborral bélelt ládikában,
napsugarak akként fénylenek.*

*Kút körül mélyen görnyedve jár
sötét szerzeteshad, míg a lombban
fecskéfiak fészek-álma lobban.*

*Órlik az imát, föl sem tekintvén,
míg egyik az égbolt déli kékjén
elámulva, némultan megáll.*

Salzburg

*Ti fénylő tornyok hajnal-tisztaságban,
te forró szél, te vénség-ülte fa.
Az érbe markoló dóm-kupola
árnyát teríti lassan, lenge-lágyan*

*utcák fölé és díszes oszlopokra. –
Udvar nyugalmán újbor körbejár.
Mind izzóbbá bevül a napsugár
egy tiszta forrás csengésébe hullva.*

*Lapos tetők fölé fény nő, varázsos,
tűzként világol, szinte megkövül.
A nyár kelyhéből iszik mind a város,*

*és zöld lugasban messze száll a mámor,
a mennybolt fele szárnyal egyedül,
s muzsika kél galambok dúlt rajából.*

Seekircheneri temető

*Ím, írva áll: férfi, szatócs, paraszt.
Egykor mindegyiket megszülte anyja,
százukat egy éj végleg elragadta –
Háború réme hozta rájuk azt.*

*Ím, írva áll: férfi, szatócs, paraszt.
És írva helye, ideje halálnak –
A sírkő egyszer majd szókat fakaszt.*

*De senki nem szól, mivé vesztek-váltak.
Háború réme hozta rájuk azt.
Szérűről édes kéveillat árad.*

Erdélyi Z. János fordításai

Tomaž Šalamun

Jelenet

Az éjjeli lelkiismeretek a járdáról leestek. Ubi ibi ruker? Nem. Fát gyűjtögetünk. Az egérek övére bibliát kötözünk. Zöngicséltek a mébek, mint valami banki disznók ötödik kolóniái? Janez tényleg úgy ment el Egyiptomba, hogy maga elé babot szórt? Így áll az írásokban: elszórta őket, egymaga úszott a levegőben, lehajolt és egy korty sört megivott. Azt eldobta, egymaga elúszott a levegőben, lehajolt és egy korty sört megivott. Ott felállította saját generálistábját és a fejükre fordította a piramisokat. A szüzek korogtak, mert kis gyomrocskájukban nedvek folydogáltak. A király dróton vitte a pelerint Brdausznak. De akkor még nem volt meg a mostani nagykövet. Kis-Ázsia a tolongás hiányának nyomása alatt állt. Emiatt a nap kétszer mennydörgött: először, amikor felugrott, másodszer, amikor piros tunikává változott és így elfedte a vallásosságot. Aztán én a lelkükbe fogpiszkálóval pálinkát öntöttem és ma az van, amink van.*

Nikola Tesla

Amikor Szt. Ferenc félredobta a palástját, nem fázott. A múlt élete didergett neki, amely forrt, hogy borrá váljon. Amikor bor lett belőle, megitták a vakondok, a sáskák, a cicák, melyeket a középkorban láncon tartottak, mert azelőtt oroszlánok voltak. Az emberek attól féltek, ne hogy a cicák megennék őket. Ez egyáltalán nem igaz, a cicák sohasem ettek embereket. Csak a lusta, szórakozott kis szerzetesek annyira felületesen másolgattak, hogy nagy rozsda keletkezett, mint az óceánjáró gőzhajókon. A cicák tényleg oroszlánok voltak, de selyemoroszlánok.

* F. Levstik Martin Krpan című első szlovén elbeszélés főhősének az ellenfele

És varrókosarak voltak
 mellettük, már akkor, amikor a sivatagban legelésztek.
 Legelésztek, mert bát nyaldosták a homokot,
 mint a tyúkok, akiknek kell a kalcium.
 Sötétedéskor az oldalukon fekszenek a tyúkok.
 Az emberek lakásaiban égnek a lámpák.
 Nikola Tesla fáradhatatlan
 munkával vakarta ki az áramot,
 mint a babot pucoló emberek, akik elválasztják
 a bójától a babot. Amikor mindezt elvégezte,
 azt mondta: ez az áram és ámen.
 Most lekapcsolhatjuk és alhatunk.

Puff puff poccs

A szamarkandi éhes madár
 rothadt leveleket rágicsál.
 Mi az, kis szívem?
 Téged senki se melegít?
 Chibuhaiuban egy olyan vonatot láttam,
 hogy az ujjaimon hordozhattam.
 És ha becsavarlak az ormányomba
 és elviszlek délre,
 jobban elterjed majd híred?
 Madárka, a következőképpen alakul majd a helyzet.
 Bezsírozom a salátát.
 Beleteszlek a szatyromba, mert
 madarak nem engednek fel a vonatra.
 Ott majd annyi kukacot adok neked,
 hogy majd bandzsán nézel csak a szemeiddel.
 Aztán majd újra elrepülhetsz,
 kövéren és oly erősen,
 hogy akár az ablaküveget is betörheted
 a csőröddel.

Lukács Zsolt fordításai

Tomaž Šalamun 1941-ben született Zágrábban. 1965-ben Ljubljanában diplomázott művészettörténetből. Jelenleg szabad művészként él. Napjaink világköltészetének tíz legbefolyásosabb költője között tartják számon. 35 verseskötete jelent meg.

Maciej Nowak

Mi, avagy az új színház

Amíg a színházi tükör másik oldalán ültem, a színikritikus kényelmes foteljében, mindent tudtam. Azt, ami jó és ami nem jó, melyik rendező tud dolgozni a színészekkel, és melyik az, akinek nem sikerül, kinek van tehetsége, és ki az, aki hiányában van annak. Ma, attól kezdve, hogy átmentem a rámpa másik oldalára, csak az étteremben érzem magam szabadnak, és mindenfajta „chateaubriand” vagy „bouillbaisse” elkészítéséhez ki tudom találni a megfelelően hatásos formulát. Azonban ha az előadásokról esik szó, hirtelen elveszítem ezeket az érveket. Nem vagyok képes már két csípős bonmotban összegezni az egész előadást, egy kecses meghatározással keresztülhúzni a színész, rendező, díszlettervező több hónapos munkáját. Vajon elvesztettem volna az éleslátásomat? Avagy a teatralitásra való érzékenységem eltompult volna, és kivitelesen a gasztronómiai kifinomultság lép működésbe? Ki tudja, ki tudja? Én mindenképpen csak egyet tudok: bár nincs birtokomban a jó előadás elkészítésének receptje, mégis talán jó érzéssel megsejtem: hol rejtőzhet a jó színház. Az a színház, amelynek plakátjain megtalálhatók egyaránt a jó és a rossz előadások, az a színház, melynek sorsa drámailag összekuszálódhat, az a színház, amely szélsőséges érzelmeket válthat ki a nézőkben és a kritikusokban – egyszóval az élő színház. Színház, melyet az egyszerűsítés végett és eme szöveg néhány olvasójának dühére *új színháznak* neveztem.

Agora. Az utolsó évtizedben – a Lengyelország és a lengyelek nagy változások és kihívások időszakában – a színházunk nem érezte kötelességének hangot emelni a társadalmi ügyekben. Zygmunt Hübner pedig arra tanította bennünket hajdanán, hogy minden politikai rendszerben, attól függetlenül, hogy kommunista vagy szabad piacos országról van szó, művészi és intellektuális közeg azért kell, hogy opposícióban legyen a hatalommal szemben. Viszont az a hatalom, amelyik immár tizenöt éve a mienk, a szovjet függőség éveiben alakult ki. Mi pedig eleinte annak szolgálatába akartunk beállni. Emlékeznek-e még arra a jelszóra a kilencvenes évek elejéről: „Művészek a Köztársaságnak”? E mottó jegyében versengtek a színházi emberek, kifejezésre juttatni szimpátiájukat és támogatásukat az új valóság s az új hatalom iránt. Az eredménye az lett, hogy a színház teljesen elvesztette a két évszázadon át építgetett erkölcsi és társadalmi tekintélyét. Az a színház, amelynek az Isten és a cár kicsúfolása volt a célja, elkezdett foglalkozni kisszerű problémákkal. Az ország háborús állapotban van, a katonák sasokkal a sapkájukon harcolnak valahol a homokos sivatagban, miközben a lengyel színháznak, lengyel irodalomnak, lengyel filmnek nincsen semmi mondanivalója ezzel kapcsolatban. Nap mint nap szembesülünk magunkkal, mint szörnyűségekben elsüllyedt közösséggel, a szegénytől lángoló arccal olvassuk Jan Tomasz Gross *Szomszédok*ját, miközben a színházak többségének bulvárdarabok teszik ki a repertoár alapját. Az új színház nem ért ezzel egyet, mivel mélyen hisz abban, hogy még mindig olyan médium marad,

amely a társadalom javulását segíti elő és annak a hiteles mását mutatja meg valóságos példák alapján.

A mai színház már nem az értelmiségieké, legalábbis abban a dimenzióban, amelyikben kifejezője volt e társadalmi réteg törekvéseinek az ötvenes, hatvanas, hetvenes és nyolcvanas években. Az új színház megszűnt menedéke lenni a bölcsekedők csoportjának és kulturált néniknek, akik meg voltak győződve saját kiváltságos státusukról. Nem kívánjuk látni őket a mi színházunkban, mert az utolsó évtized bebizonyította, hogy a lengyel lelkiismeretnek és a jó ízlésnek eme letéteményesei nem feleltek meg az idők kihívásainak. Ők csak a nyaralók voltak. Az úgynevezett lengyel entellektüelek már nem tartják nélkülözhetetlennek a könyvolvasást, a színház és a zenei koncertek látogatását. Ők a hitelek visszafizetésével, a lakások berendezésével, valamint a görögországi és spanyolországi utazásokkal vannak elfoglalva. Azon túl pedig állandó panaszokkal, amelyek igazolhatják intellektuális passzivitásukat és fogyasztói étvágyukat. Az új színháznak nincs közös témája ezekkel a látogatókkal. Sokkal jobban érdeklik azok, akikkel a klubokban, mozikban lehet találkozni, a motorosklubokat látogató lányok és fiúk, fiatal entellektüelek, szakmunkások, a zenei koncertek hallgatói, munkanélküliek és mindazok, akik keresik saját helyüket a nagyvilágban. Ezt a publikumot nem érdekli az a színház, amely konvencionális, kulturált gesztussal elégszik meg. Ahhoz, hogy az érdeklődésüket felébredjük, szükségesek a markáns nézetek, a világban való tájékozódás – bátorság a diagnosztikus megfogalmazásánál. Az új színház nem egy menedék. Az új színház – agora.

Új történetek. A színházi fejlődés sztereotípiájára épülő gondolkodásban az a megrögzült meggyőződés, hogy a kortárs rendezők elhanyagolják a dramaturgiát. Közben éppen a régi színház vetette meg az új irodalmi alkotásokat. A régi szövegeket részesítette előnyben abban a hitben, hogy az átértelmezés a rendezés legtökéletesebb formája. Az új színház nem fél a klasszikus művekkel való találkozástól, azonban megnőtt az étvágya az új történetekre, olyan történetekre, amelyek közel állnak az ő nézőihez és színészeihez. Keresi a szerzőket, az ősbemutatásra kerülő szövegeket és alkalmakat. Még azon az áron is, hogy azok nem tökéletesek. Mindig azonban olyanokat, amelyek a korszerűség dinamikáját, nyelvezetét, nézeteit fejezik ki. Ebben a keresésben nélkülözhetlenné válik a dramaturg funkciója, amely többéves elhanyagolása, sőt teljes kiiktatása után, lassan visszatér színházainkba. Természetesen az ő hagyományos mozgásteré, amely valaha arra korlátozódott, hogy a művészeti igazgató lektora legyen, új feladattal bővült. A dramaturg továbbra is olvas, azonban részt vesz a próbákon, vitázik a rendezővel, színészekkel, időnként maga írja vagy adaptálja a művet, szervezi a dramaturgiai műhelymunkát, kapcsolatot tart a szerzőkkel és a fordítókkal. A színház arculatának igazi alkotója. Jelentősége abból ered, hogy az új színház rengeteget tulajdonít az irodalmi inspirációnak, s ez oda vezethet, hogy belátható időn belül az egyes előadások létrehozói együttesében helyet kap a bemutató irodalmi formájáért felelős személy is. Rosszmájú akadémikusok, hogy ez már sokadik bizonyítéka annak, hogy az új színház a német modellt követi. Azok az emberek, akik ismerik a hazai hagyományt, jól emlékeznek, hogy ezt a követelményt hajdanán Leon Schiller fogalmazta meg.

Színész. Az új színház alapvető megkülönböztető jegye a színész és a színészi játék eredeti koncepciója. Ez annyira fundamentális változás, hogy a száz évvel ezelőtti nagy reformhoz hasonló jelenségről beszélhetünk. Akkor a kulisszák mögötti iparos funkciójából emelték ki a rendezőt a Színház Művészévé. Manapság ugyanaz a folyamat a színésszel zajlik. Az új színház nem tekinti őt – az évszázad előtti terminológiával élve – szupermarionettnek. Nem tart igényt manökenre, a szerepek ruhaakasztójára, bedresszírozott állatra, a demiurgosz-rendező intencióinak csupán akaratuktól megfosztott kivitelezőire. Vagyis – ahogyan azt a huszadik század nagy rendezője kedvesen megnevezte – a játékgépezetre. Az új színházban a színész az előadás egyik alkotójává válik, aki ugyanolyan mértékben felelős a végső formáért, mint a rendező, a díszlettervező és a zeneszerző. A színész egyénisége, nézetei és érzékenysége talán mégis fontosabbak, mint az úgynevezett scenikai adottságai. Az új színház gondolkodó, kritikai beállítottságú, a világ iránt érdeklődő színészeket keres. És abból a világból, amelyet ők hoznak magukkal, építi az előadásait.

Érdekes, hogy hasonló folyamat végbement a táncművészetben is. Ennek köszönhetően létrejött a huszadik század egyik legizgalmasabb művészi formája: a kortárs tánc, amely fontosnak tartja a táncművészek fizikai ügyességét, technikai tökéletességét, azonban mindenekelőtt egyéniségükre épít. A tánc a színház idősebb testvére, megengedte magának azt, hogy száz évvel ezelőtt forradalmi szakítást hajtson végre a klasszikus tantechnikával. Most eljött a mi időnk.

Az új színház színésze természetesen alárendeli magát a rendező víziójának, azonban a rendező által megadott keretein belül önállóan mozog, összhangban a saját nézeteivel és érzékenységgel. Nem maradt helye a régi színház vaskérdéseinek: melyik oldalról jövök be és mit is teszek tulajdonképpen? A színész mint a színház művésze érti ilyen felállásnak az abszurditását, saját művészetével és kételyeivel képes gazdagabbá tenni az előadás megalkotásának folyamatát. Ami érdekes, az, hogy az új színház színészéneket lenni nem azonos az életkorhoz való kötöttséggel. Vannak tapasztalt idősebb színészei, akik képesek az új elvek szerint dolgozni, de vannak színművészeti iskolák növendékei is, akik nagyon is egyszerűen viszonyulnak a dologhoz: tessék engem rendezni, hiszen én is csak színész vagyok.

Társulat. Az új színház nem létezhet társulat nélkül. Többfejű szervezet nélkül, mely össze van forrasztva az egységes művészeti tudattal, és hasonló kifejezési eszközök segítségével kommunikál. Olyan szerkezet ez, amely az egész környezet erejével táplálja az egyes ember energiáját. A színművészet társas jellege a rég elismert igazságok egyike, de manapság, amikor a régi színház banálisra tette azt, újból nagyon aktuálissá vált. Az átgondolt közösség potenciáját összerendezve fedezzük fel. Az egyéniség bámulatba ejtethet bennünket, de egy többgenerációs közösség művészi víziója lefegyverzően hat.

Ezzel a közösséggel szemben nem lehet ma az új színházat vezetni. De hát nemcsak a színházat, ez vonatkozik bármelyik több embert foglalkoztató struktúrára. A büntető és gazdasági módszerek meglehet, hogy hatásosak voltak a földhöz kötött parasztság esetében, de nem érvényesek a mai társadalomban. A színházban meg különösen nem. Ami azonban nem jelenti azt, hogy a művé-

szeti intézményt a népi fórum elvei szerint lehetne irányítani. Szükség van egy nagyon erős vízióra is, amely körül szerveződhet a társulat, annyira szuggesztív vízióra, hogy az esetleges kemény személyzeti és szervezési kezdeményezések megalapozottnak tűnjenek ennek a vízióknak a kontextusában.

Azok az igazgatók, akik igyekeznek felszínesen utánózni az új színházat, általában saját alkotókat toboroznak. Nem egy esetben azonban kiderül, hogy az új színházat nem lehet megteremteni egy-egy divatos rendező segítségével. A kívánt eredményt csak több hónapos, esetleg többéves közös munka után lehet elérni, különböző művészeti tapasztalatok útján, melyek a színészi társulat közös nyelvét alakítják.

Portalanított színház. Az új színház a mai kor gyermeke, és a sajátosságait a különös vizuális eszközökkel fejezi ki. Nem szereti a beporosodott kulisszákat, rosszul érzi magát azokban a termekben, ahol a nézők és a színészek szférái konvencionálisan külön vannak választva egymástól magas pódiummal vagy portállal. Jobban szereti az átlátható és sűrített, rugalmas és könnyen átalakítható enteriört. A publikumot, a korábbi hagyománnyal összhangban, inkább az amfiteátrum alakú térben helyezi el, ami rendkívül kényelmes látási viszonyokat teremt. Az új színház nem tartja ellenségének a tömegkultúrát, számára ez inkább az inspiráció tere, a kortárs nyelv és a vizuális kódok laboratóriuma. Ahhoz, hogy azokat megfelelően használjuk, az új színház modern technológiákat veszi igénybe, keresi az új anyagokat, technikai megoldásokat, a világítás új forrásait. Meglehet, hogy ez csak szeszély, de az új színház szereti a HMI világítási eszközöket, amelyek objektív, hideg fényt biztosítanak. A díszlettervező nem egy díszítő, hanem az, aki megteremti a közös teret a színészek és a nézők között. Részt vesz a próbákon, megvitatja az ötleteit a rendezővel és a színészekkel. Más lapra tartozik, hogy a felhívást arra vonatkozólag, hogy tudjanak megszervezni díszletezési próbákat, készítsenek precíz makettet és pontos műszaki rajzokat, már átruházzuk a lengyel színház jövőbeli megújítóira az elkövetkezendő száz év folyamán.

A januári fordulat. A színháztörténet ez alkalommal egy ritka lehetőséget teremtett arra, hogy az új színház kezdetét Lengyelországban pontos dátummal jelölhessük: 1997. január 18-án, szombat este 7 óra. Ezen a napon Varsóban két bemutató is lezajlott egyszerre: Witkiewicz *Trópusi örökség* című darabját Grzegorz Jarzyna rendezte meg, a varsói Teatr Dramatycznyben Szophoklész *Elektráját* pedig Krzysztof Warlikowski állította színpadra. Az új színház két legmarkánsabb alkotója ugyanazon az estén debütált a varsói közönség előtt. Egy éjszaka alatt megváltozott minden: ekkor ugyanis az egy kicsit elfelejtett Witkacy közvetítésével a lengyel színház visszanyúlt a néhány évtizeddel korábban megfigyelhető hazai avantgárd kísérletezés hagyományához, Warlikowski *Elektrája* révén kapcsolatot teremtettünk azzal, ami a nyugat-európai színpadokon történik. És nagy vonalakban ilyen akar lenni az új lengyel színház: művészi, a saját hagyományra emlékező, de amellett nyitott a világból áradó inspirációra is. Hogyha azt hinné valaki, hogy ez nem egy eléggé forradalmi program, nagyot tévedne. A zaklatott, felszínes liberális lengyel valóságban az alkotói szabadság deklarációja hasonlóan büszkén hangzik, mint a *no pasaran*.

Nem kevésbé ijesztően visszhangzik a fülünkben az európai színházzal való diskurzus felvételének a próbálkozása. Már az első recenziókban, amelyek az *Elektra* után megjelentek, ezt a próbálkozást úgy figurázták ki, mintha az előadás megalkotói Theater heute fényképeit egyszerűen lemásolták volna.

A január 18-i fordulat – korábban vagy későbbben – be kellett hogy következzen. A nyolcvanas-kilencvenes évek derekán a társadalmi és a művészeti életünk több szférája felszabadult. Csak a színház maradt változatlan pózban a maga stukkó síremlékeként. Hosszabb ideig ebben a pózban talán csak a lengyel mezőgazdaság tartott ki. Január 18-a várva várt szikrát csiholt, amely lehet, hogy nem máglyát, de legalább alapos tüzet lobbantott fel, amely magához vonzott sok alkotót és társulatot. Azokat, akik meg vannak győződve, hogy lehet másféle színházat csinálni, mint amelyet tanítanak az iskolában, színházat, amely fölött nem kell hogy eluralkodjanak a kiüresedett féligazságok, színházat, amely mint ilyen-olyan, amolyan nem kell hogy meghatározva legyen. Az új színház lehet minden, mert a színpad megnyitja előttünk a szabadság korlátlan terét. Az érdekek kegyetlen nyomása alatt lévő világban a legértékesebb kincs az új színház szabadsága.

Király Nina fordítása

A szerző a gdanski Teatr Wybrzeze, valamint az újonnan megalakult varsói Színházi Intézet igazgatója. E programszerű cikke a wroclawi Notatnik Teatralny című folyóiratban jelent meg, amely több monografikus számot szentelt a fiatal lengyel rendezőknek és a kortárs drámának, többek között a cikkében említett két alkotónak – Grzegorz Jarzynának és Krzysztof Warlikowskinak.

BUNKÓ BANDI ÉS A MEGKERGÜLT AUTÓ